

РОЗДІЛ 6

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6:620.92-043.84(4)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/32>

СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ¹

STIMULATING THE DEVELOPMENT OF ALTERNATIVE ENERGY ACCORDING TO THE LEGISLATION OF THE EUROPEAN UNION

Платонова Є.О., к.ю.н.,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено встановленню особливостей стимулювання розвитку альтернативної енергетики за законодавством Європейського Союзу (далі – ЄС). Натепер саме країни ЄС є передовими країнами світу за обсягами виробництва енергії на основі альтернативних джерел енергії завдяки побудові системного гармонійного законодавства щодо їх використання. В усіх законодавчих ініціативах України декларується вибір саме європейської моделі функціонування енергетичних ринків, а також її прагнення до якнайшвидшої інтеграції в європейський енергетичний простір.

Визначено специфіку нормативно-правового забезпечення використання альтернативних джерел енергії в ЄС. Особливу увагу приділено ключовим Директивам ЄС із використання альтернативних джерел енергії, які передбачають заходи щодо стимулювання і підтримки їх розвитку та містять спільні цілі для країн-учасниць у галузі альтернативної енергетики.

З'ясовано, що в європейській практиці немає певних уніфікованих підходів до формування національної енергетичної політики у сфері використання альтернативних джерел енергії. Проаналізовані найбільш поширені правові механізми стимулювання використання альтернативних джерел енергії, які успішно застосовуються в країнах ЄС, а саме: «зелений» тариф (feed-in tariff, FIT), преміум «зелений» тариф (feed-in premium, FIP), квотні зобов'язання з торговими «зеленими» сертифікатами, тендери та аукціони, інвестиційні гранти, пільгові кредити, податкові та митні пільги. Із метою збільшення ефективності в країнах ЄС механізми стимулювання використання альтернативних джерел енергії часто комбінуються. Визначено оптимальні правові механізми, що застосовуються в практиці ЄС та можуть бути адаптовані до потреб удосконалення вітчизняного законодавства у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Урахування досвіду правового регулювання використання альтернативних джерел енергії в законодавстві ЄС, безперечно, сприятиме визначенню напрямів наближення концептуальних підходів стимулювання їх використання до механізмів вітчизняного законодавства.

Ключові слова: альтернативна енергетика, відновлювані джерела енергії, механізми стимулювання альтернативних джерел енергії, «зелений» тариф, енергетичні кооперативи.

The article is devoted to the establishment of the peculiarities of stimulating the development of alternative energy under the legislation of the European Union. At present, the EU countries are the world's leading countries in terms of energy production based on alternative energy sources by building a system of harmonious legislation on their use. All legislative initiatives of Ukraine declare the choice of the European model of functioning of energy markets, as well as its desire for the fastest possible integration into the European energy space.

The specifics of regulatory and legal support for the use of alternative energy sources in the EU are determined. Particular attention is paid to the key EU Directives on the use of alternative energy sources, which provide measures to stimulate and support their development and contain common goals for member countries in the field of alternative energy.

It was found that in European practice there are no unified approaches to the formation of national energy policy in the use of alternative energy sources. The most common legal mechanisms to stimulate the use of alternative energy sources, which are successfully used in EU countries, are analyzed, namely: "green" tariff (feed-in tariff, FIT); premium "green" tariff (feed-in premium, FIP); quota obligations with trade "green" certificates; tenders and auctions; investment grants; soft loans; tax and customs benefits. In order to increase efficiency in EU countries, mechanisms to stimulate the use of alternative energy sources are often combined. The optimal legal mechanisms used in EU practice have been identified and can be adapted to the needs of improving domestic legislation in the field of alternative energy sources.

Taking into account the experience of legal regulation of the use of alternative energy sources in EU legislation will undoubtedly help to identify areas for approximation of conceptual approaches to stimulate their use to the mechanisms of domestic legislation.

Key words: alternative energy, renewable energy sources, mechanisms of stimulation of alternative energy sources, "green" tariff, energy cooperatives.

Постановка проблеми. Протягом останніх років під час здійснення енергетичної політики в багатьох країнах світу ключовими є питання забезпечення енергонезалежності країн, необхідності захисту довкілля від техногенного впливу енергетичного виробництва та боротьби з глобальними кліматичними змінами. Пошук перспективних шляхів їх вирішення виводить на перший план проблему збільшення питомої ваги енергетики, заснованої на альтернативних джерелах енергії. Тому в європейських країнах завдання розвитку та підтримки альтернативної

(відновлюваної) енергетики належить до пріоритетних, особливо з огляду на програму дій «European Green Deal» та задекларовану нею мету досягнути кліматичної нейтральності до 2050 року.

Натепер країни Європейського Союзу (далі – ЄС) є передовими країнами світу за обсягами виробництва енергії на основі альтернативних джерел енергії, а інтенсифікація їх використання є ключовим елементом європейської енергетичної стратегії. ЄС має в цій сфері подвійну мету: забезпечення і підвищення енергетичної безпеки та зниження негативного техногенного впливу на довкілля. Одним із засобів досягнення цієї мети є акти права ЄС, які визначають розвиток та підтримку різних видів альтернативної енергетики. Дослідження правового регулювання розвитку

¹ Дослідження здійснено в межах виконання проекту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання» за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України (договір № 83/02.2020 від 29.10.2020 року)

альтернативної енергетики, її підтримки має свою традицію саме в межах права ЄС, активне наближення до законодавства якого здійснює Україна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі економічні та технічні аспекти використання альтернативних джерел енергії в ЄС розглядали у своїх працях такі вчені, як О.М. Бабина, Г.Г. Гелетука, С.О. Кудря та інші. У юридичній науці окремі питання міжнародно-правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики, зокрема в ЄС, досліджували у своїх працях Я.Н. Бенедик, С.Д. Білоцький, Х.А. Григор'єва, Г.Д. Джумагельдієва, К.М. Караханян, О.Б. Кишко-Єрлі, М.М. Кузьміна, О.І. Кулик, С.А. Оболенська, А.В. Павлига, А.В. Пастух, Е.Ю. Рибнікова, Т.Є. Харитоновна, М.В. Чіпка, І.Є. Чумаченко, Г.І. Шматько та інші. Водночас спеціальних досліджень правового регулювання розвитку альтернативної енергетики, її підтримки в країнах ЄС наразі в юридичній літературі бракує.

Метою статті є встановлення правових механізмів стимулювання розвитку альтернативної енергетики за законодавством ЄС та можливості їх впровадження у вітчизняне законодавство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політика країн ЄС у сфері використання альтернативних джерел енергії характеризується розгалуженим нормативно-правовим забезпеченням, застосуванням різних інструментів та ініціатив, функціонуванням дієвої системи моніторингу та контролю за їх застосуванням, комплексним поєднанням з іншими напрямками державного регулювання, що свідчить про її успішність. Безперечно, в ЄС застосовується комплексний підхід до формування нормативно-правової бази в галузі альтернативної енергетики.

Система енергетичного законодавства ЄС характеризується єдиною нормативно-правовою базою, що формується низкою стратегічних директив і дорожніх карт, розроблених Єврокомісією. На національному рівні з метою розвитку відновлюваних джерел енергії в країнах ЄС ухвалюється низка таких нормативних документів, як національні стратегії («Національна Енергетична стратегія Угорщини до 2030 року» від 14 лютого 2012 року, «Енергетична стратегія Данії до 2050 року» від 24 лютого 2011 року) та національні Закони з енергетики (Закон Німеччини «Про відновлювальні джерела енергії» від 2000 року, Закон Болгарії «Про енергетику» від 2011 року).

Національні державні програми містять відмінності в підходах щодо здійснення енергетичної політики ЄС, викликані різним рівнем енергетичної інфраструктури країн, наявністю енергоносіїв, пріоритетами в забезпеченні енергетичної безпеки. Країни, що не є членами ЄС (Норвегія, Швейцарія, Україна), координують із ним свою енергетичну політику і беруть участь у відповідних програмах та ініціативах ЄС. У більшості європейських країн стратегія енергоефективності та використання альтернативних джерел енергії набула характеру національної ідеї. Згідно з новою Енергетичною стратегією ЄС до 2050 року (EU 2050 Energy Strategy), планується забезпечити більше половини всього енергоспоживання електроенергією, 80% якої має вироблятися з альтернативних джерел. Лідерами у сфері виробництва енергії з альтернативних джерел є Німеччина, Австрія, Данія, Італія, Франція. Найбільшого розвитку набули сонячна енергетика, вітроенергетика, виробництво енергії з біомаси [1, с. 126].

Розвиток правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в ЄС пов'язаний із нафтовими кризами 70-х років двадцятого століття. Законодавство передбачало вжиття заходів, спрямованих на енергозбереження, диверсифікацію джерел постачання енергоносіїв й орієнтацію енергетичної політики на більш ефективне використання наявних енергетичних резервів. Згодом питання диверсифікації поступилося місцем екологічним міркуванням, що пов'язані з небезпекою

парникового ефекту та забрудненням довкілля викидами вуглекислого газу, тому в ЄС розпочалося запровадження комплексних заходів у цій сфері.

Нормативно-правове регулювання в ЄС реалізується за допомогою таких документів: регламентів (обов'язкові й застосовуються безпосередньо у всіх державах-членах), директив (обов'язкові для держав-членів у частині результатів, які повинні бути досягнуті, і підлягають відображенню в національній правовій базі), рішень (обов'язкові тільки для суб'єктів, яким вони адресовані), рекомендацій та висновків (не є обов'язковими та носять декларативний характер), стандартів (застосовуються добровільно, але ЄС стимулює їх застосування) [2, с. 58].

Практичних заходів у напрямі гармонізації у сфері відновлюваних джерел енергії ЄС почали вживати з розроблення концептуальних політичних документів – актів «м'якого права» у формі Білих та Зелених книг. Вони мали окреслити проблему та перспективні шляхи її розв'язання на основі спільної стратегії. Так, одним із перших актів ЄС, присвячених правовому регулюванню відносин, пов'язаних із відновлюваними джерелами енергії, стала Зелена книга Європейської Комісії від 20 листопада 1996 року. Наслідком дискусії щодо Зеленої книги стало затвердження в 1997 році Білої книги «Енергія для майбутнього: відновлювані джерела енергії», яка визначила стратегію ЄС та план дій. Зазначеними документами було встановлено стратегічний орієнтир у досягненні до 2010 року мінімального обсягу енергії, що отримується з відновлюваних джерел, у розмірі 12%. Це мало сприяти збільшенню робочих місць у ЄС, зменшенню залежності від імпорту енергоносіїв та покращенню стану з викидами CO₂.

Для досягнення передбачених цілей убачалося розробити план дій, який мав захопити розвиток відновлюваних джерел енергії в ЄС без надмірного фінансового тягаря шляхом здійснення таких пріоритетних заходів: недискримінаційного доступу до ринку електроенергії; податкових та фінансових заходів; нових ініціатив щодо біоенергії для транспорту, тепло- та електроенергії і, зокрема, конкретних заходів щодо збільшення частки ринку біопалива, заохочення використання біогазу та розвитку ринків твердої біомаси; сприяння використанню відновлюваних джерел енергії (наприклад сонячної і в модернізації та будівництві нових споруд [3, с. 89].

Основні напрями розвитку енергетики ЄС, включаючи відновлювану, впродовж наступних років визначаються також у таких документах ЄС, як Зелена книга ЄС 2005/265 про енергетичну ефективність і Зелена книга ЄС 2006/105 про європейську стратегію стійкої, конкурентоспроможної та безпечної енергетики. Реалізація їх положень сприяла зростанню в ЄС відновлюваної електроенергії (порівняно з іншими новими технологіями).

Проте основними регуляторними актами з використання і розвитку відновлюваних джерел енергії є директиви ЄС, які містять спільні цілі для країн-учасниць у галузі відновлюваної енергетики [4, с. 10].

Директива 2001/77/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 2001 року «Про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел, на внутрішньому ринку електричної енергії». З урахуванням передової позиції ЄС серед країн світу щодо розвитку технологій, пов'язаних із відновлюваними джерелами енергії, Директива мала на меті підтримувати збільшення значення такої енергії, поважачи загальні принципи внутрішнього ринку. Її конкретною метою визначено загальне збільшення частки відновлюваних джерел енергії при виробництві електроенергії на внутрішньому ринку електроенергетики ЄС (на 2010 р. – 22%, на відміну від передбачених у Білій книзі 12%). Дія Директиви поширювалася на електроенергію, вироблену з таких невидобувних відновлюваних джерел енергії, як вітрова, сонячна, геотермальна енергія, енергія хвиль

та припливів, гідроенергія, біомаса, газ органічних відходів, газ стічної води та біогаз.

Корисним є те, що Директивою передбачалася система, яка мала гарантувати оригінальність енергії, виробленої з відновлюваних джерел, із метою полегшення її обміну та підвищення прозорості, коли споживачі роблять свій вибір. Гарантія оригінальності енергії, виробленої з відновлюваних джерел, повинна зазначати, з якого саме джерела енергії вона вироблена, дату та місце її вироблення, а стосовно гідроенергії – додатково стан потужності [5, с. 36]. Директива втратила чинність 01 січня 2012 року.

У подальшому 8 травня 2003 року було затверджено *Директиву 2003/30/ЄС* Європейського Парламенту та Ради «Про сприяння використанню біопалива або іншого відновлюваного палива для транспорту». Цей документ був одним із перших міжнародних актів, у якому зроблено акцент на необхідності заохочення використання відновлюваних джерел енергії саме у сфері транспорту. Директива спрямована сприяти використанню біопалива або іншого відновлюваного палива для заміни дизеля або бензину для транспортних цілей у кожній державі-члені з метою виконання зобов'язань щодо зміни клімату, екологічної безпеки постачання та заохочення використання джерел відновлюваної енергії [6, с. 43]. Директива втратила чинність 01 січня 2012 року, зважаючи на затвердження нової.

Подальші зміни в енергетичній політиці ЄС зумовили необхідність гармонізації схем стимулювання використання відновлюваних джерел енергії та їх удосконалення. Зважаючи на реалізацію ч. 3 ст. 26 *Директиви 2009/28/ЄС* Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 року «Про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС», з 1 січня 2012 року зазначені Директиви було скасовано [7, с. 17].

Чинна Директива 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 року зробила вагомий внесок у розвиток правового регулювання використання відновлюваних джерел енергії, виробництво та застосування яких підтримується її положеннями для скорочення викидів парникових газів та сприяння розвитку чистого транспорту. Її метою є участь усіх членів ЄС у підвищенні частки відновлюваних джерел енергії в загальному споживанні енергії з визначенням конкретних обсягів для кожного члена ЄС. Країни-члени ЄС визначають свої національні цілі для досягнення спільної мети до 2020 року, зокрема досягнення 20% енергії з відновлюваних джерел у валовому кінцевому споживанні енергії країнами ЄС та обов'язковому мінімуму в розмірі 10% для всіх країн-членів у споживанні біопалива транспортним сектором. Обов'язкові національні цілі у сфері відновлюваної енергетики встановлюються для того, щоб надати певні гарантії інвесторам та заохотити до розвитку новітніх технологій та інновацій у цій сфері.

Крім того, цією Директивою запроваджено правила щодо статистичних трансфертів між державами-членами, спільних проектів між останніми з третіми країнами, гарантій походження, адміністративних процедур, інформації, підготовки кадрів та доступу до електромережі для енергії, що була видобута з відновлюваних джерел енергії. Нею визначаються критерії стабільності для біопалива та біопаливних рідин.

З упевненістю можна констатувати, що Директива 2009/28/ЄС є комплексним нормативно-правовим актом ЄС у галузі альтернативної енергетики, норми якої регулюють використання альтернативних джерел енергії як у сфері електроенергетики, так й у сфері транспорту. На відміну від попередніх директив, вона містить не лише цілі й принципи країн-учасниць щодо використання відновлюваних джерел енергії, а й передбачає конкретний механізм їх реалізації [8, с. 48]. Слід зазначити, що до грудня 2018 року Директива 2009/28/ЄС про заохочення

до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел, залишалася основним регуляторним актом ЄС із використання та розвитку відновлюваних джерел енергії. 11 грудня 2018 року їй на заміну було затверджено *Директиву 2018/2001* з аналогічною назвою. Однак попередня директива є чинною до 1 липня 2021 року [9, с. 82].

Згідно з Директивою 2009/28/ЄС, країни ЄС мали розробити та затвердити Національні плани з розвитку відновлюваних джерел енергії з визначенням основних цілей, яких вони повинні досягти до 2020 року, та механізмів підтримки для їх досягнення.

Із цією метою Директива 2009/28/ЄС пропонує державам-членам ЄС застосовувати певні заходи щодо стимулювання та підтримки розвитку енергетики з відновлюваних джерел. Під стимулюванням використання відновлюваних джерел енергії (згідно з офіційним перекладом – «режим надання допомоги») розуміється будь-який інструмент, режим або механізм, застосований державою-членом ЄС або групою держав-членів ЄС, що сприяє використанню енергії з відновлюваних джерел завдяки скороченню вартості цієї енергії шляхом збільшення ціни реалізації або обсягу закупівлі цієї енергії, шляхом застосування зобов'язання використовувати цей тип енергії або будь-якого іншого заходу стимулювання.

Інструменти підтримки надаються в таких формах (але не обмежуються ними), як допомога на інвестування, скорочення податків або звільнення від сплати податків, відшкодування податків, режими надання допомоги, пов'язані із зобов'язанням використовувати енергію, видобуту з відновлюваних джерел, ураховуючи ті, що використовують зелені сертифікати та режими прямої підтримки цін, ураховуючи спеціальні закупівельні ціни та виплати премій.

При цьому для країн-членів ЄС залишається певна свобода у виборі підходів та інструментів для досягнення поставлених цілей з урахуванням національних особливостей. Зважаючи на це, виникла ситуація, коли різні країни-учасниці ЄС застосовують на своїй території різні види державного регулювання стимулювання розвитку, змішані механізми стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел. Наразі такі Плани затверджені та виконуються в Німеччині, Франції, Італії та інших країнах-членах ЄС. Законодавством кожної з держав-членів ЄС визначено правові механізми, за допомогою яких здійснюється таке стимулювання [10, с. 325].

Найбільш поширеними правовими механізмами стимулювання використання альтернативних джерел енергії є такі: «зелений» тариф (feed-in tariff, FIT), преміум «зелений» тариф (feed-in premium, FIP), квотні зобов'язання з торговими «зеленими» сертифікатами, тендери й аукціони, а також інвестиційні гранти, пільгові кредити, податкові та митні пільги тощо.

Сьогодні більшість країн ЄС застосовують «зелені» тарифи («feed-in tariffs», FIT) як основний і ефективний законодавчий механізм заохочення та компенсації витрат у формі встановлення довгострокового фіксованого тарифу на електроенергію, вироблену на основі використання альтернативних джерел енергії. Натепер Франція, Австрія, Латвія, Литва, Болгарія, Ірландія, Люксембург, Греція, Угорщина, Словаччина та Україна активно ним користуються. За його допомогою держава гарантує виробникам закупівлю за фіксованою ціною енергії, виробленої на основі альтернативних джерел протягом декількох років (незалежно від ринкових коливань). При цьому енергія, вироблена ними, буде придбана за вищими цінами, ніж у виробників традиційної енергії, а кількісний результат цього виду стимулювання безпосередньо залежить від розміру тарифу, встановленого урядом [11, с. 19].

Загалом, уведення «зеленого» тарифу сприяє підвищенню інвестиційної привабливості проектів з альтернативної електроенергетики. Проте встановлення

завищених тарифів тисне на економіку країни через великий ризик виснаження державного бюджету, а також спричиняє проблему з «непрозорими» спробами отримання державного фінансування.

Слід зазначити, що «зелені» тарифи вже зіграли свою позитивну роль на ринках багатьох країн, таких як Німеччина, Італія, Іспанія, тому залежно від зростання конкурентоспроможності альтернативних джерел енергії такі країни поступово відмовляються від них, скорочуючи розмір виплат або переходячи до інших інструментів стимулювання, які сприяють зниженню нестабільності мережі. Подібні рішення неминучі, проте ризиковані, оскільки вони підвищують регуляторну невизначеність для інвесторів у цій сфері.

Крім традиційного «зеленого» тарифу, в країнах ЄС використовується преміум «зелений» тариф (feed-in premiums, FIP), який передбачає додаткову оплату до ринкової ціни на електроенергію. Наразі «зелені» надбавки запроваджені в таких країнах, як Іспанія, Італія, Франція, Чехія, Греція, Данія, Польща, Фінляндія, Нідерланди, Словаччина, Естонія.

Сутність системи «зелених» надбавок полягає в тому, що альтернативна електроенергія реалізується за ринковими цінами, а держава з метою пом'якшення фінансових ризиків генерації електроенергії на основі альтернативних джерел окремо виплачує її виробникам «зелену» надбавку, яка компенсує їх більш високі витрати порівняно з виробниками традиційної електроенергії. «Зелена» надбавка є своєрідним бонусом за екологічність виробленої енергії. Вона може бути фіксованою (виражатися в певній сумі, що не залежить від коливання ринкових цін) або гнучкою (її розмір залежить від динаміки ринкових цін) [12, с. 12].

Позитивною рисою «зелених» надбавок є те, що, по-перше, вони більше вписуються в ринкові механізми у сфері електроенергетики, ніж «зелений» тариф, оскільки реагують на ринкові ціни. По-друге, цей механізм створює стимули для виробництва електроенергії в часи високого попиту на неї. По-третє, може забезпечити зменшення державних витрат на виплату «зелених» тарифів у разі високих ринкових цін. По-четверте, може використовуватись для підтримки масштабних виробництв електроенергії на основі біомаси та малої гідроенергетики, які можуть швидко реагувати на зміну попиту на ринку електроенергії.

Негативною рисою механізму «зелених» надбавок (порівняно із «зеленими» тарифами) є створення для інвесторів проектів з альтернативної енергетики невизначеності, спричинення ризиків, пов'язаних із коливаннями ринкових цін. Крім того, можливість впливу на потужності, в яких джерелом енергії є вітер та сонячна енергія, обмежена, що не дає змогу адаптувати такі виробництва до ринкових сигналів. Убачається, що на сучасному етапі розвитку альтернативної енергетики в Україні запровадження цього прогресивного механізму підтримки її виробників є завчасним [13, с. 8].

Іншим широко розповсюдженим механізмом стимулювання є *квотні зобов'язання з торговими «зеленими» сертифікатами*, який діє у Швеції, Італії, Польщі, Румунії та Бельгії. Згідно з цим механізмом, уряд установлює для учасників ринку електроенергії обов'язкові квоти на обсяг виробництва або споживання альтернативної електроенергії в загальному обсязі виробництва. На знак виконання зобов'язання учасник ринку електроенергії має подати «зелені» сертифікати, які відповідають кількості електроенергії, яку він мав виробити або спожити. Якщо якийсь виробник (споживач) електроенергії не може виконати цю квоту, він має купити «зелені» сертифікати на ринку або заплатити штраф, сума якого вище вартості «зелених» сертифікатів [14, с. 38].

За сприятливих ринкових умов запровадження цього механізму стимулювання на теренах України дозволить ефективно вести облік та прогнозування альтернативної

електроенергії для отримання достовірної інформації щодо її частки в загальному енергобалансі та сприяти конкурентному ціноутворенню. Доцільно встановити обов'язкові квоти щодо споживання «зеленої» електроенергії для важких галузей промисловості, які є основними джерелами емісії шкідливих сполук у довкілля. Запровадження квот є досить актуальним в умовах конкурентного ринку електроенергії в Україні, адже за їх допомогою можливість продажу електроенергії за двосторонніми договорами безпосередньо споживачам буде не просто формальністю, а реальною угодою. Слід акцентувати на тому, що незважаючи на можливість отримання багатьох зисків від запровадження системи квотування в Україні, її імплементації має передувати певний перехідний етап.

Прогресивним механізмом підтримки альтернативних джерел енергії є *система тендерів, аукціонів*. Вона використовувалася для розвитку вітроенергетики в Ірландії, Франції, Данії. Її сутність полягає в тому, що в країні оголошується конкурс на право одержання найбільш економічно вигідного контракту на будівництво об'єктів «зеленої» електроенергетики, його переможець одержує повне або часткове державне фінансування будівництва. Недолік системи полягає в тому, що інвестори для перемоги в тендері можуть пропонувати економічно необґрунтовану низьку ціну, а потім не реалізувати проект. Натепер понад 80 держав світу використовують процедуру проведення аукціонів як засобу стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел. Так, у Німеччині у 2017 році введено аукціони як інструмент підтримки їх розвитку, а станом на перший квартал 2020 року досягнуто результату у вигляді 52% електроенергії з альтернативних джерел. В Україні з 2019 року введено аукціони з розподілу квоти підтримки у виробництві електричної енергії з альтернативних джерел енергії, що є позитивним зрушенням у цій сфері [15, с. 254].

Ще одним правовим механізмом стимулювання, який застосовується в багатьох країнах ЄС, є надання *інвестиційних грантів*. Як свідчить зарубіжний досвід, ці гранти видаються для стимулювання виробництва електроенергії альтернативного походження, отриманої за допомогою інноваційних технологій. Так, у Фінляндській Республіці інвестиційні гранти та субсидії є єдиними видами стимулювання використання альтернативних джерел енергії. Безперечно, цільове фінансування наукових розробок у сфері альтернативних джерел енергії, а також їх запровадження є одним із найефективніших способів стимулювання розвитку альтернативної енергетики. Цей засіб стимулювання можна вважати корисним для України.

У європейських країнах *податкові та митні пільги* залишаються важливим і гнучким засобом стимулювання та часто доповнюють основні види стимулювання. Так, у Нідерландах виробництво електроенергії з альтернативних джерел стимулюється шляхом спрямування податку на прибуток на інвестування в проекти альтернативної енергетики.

Деякі правові механізми стимулювання широко застосовуються в країнах ЄС, проте не знайшли окремого закріплення у вітчизняному законодавстві. Серед них варто назвати *низьковідсоткові кредити* з довгими періодами погашення для виробників електроенергії з альтернативних джерел енергії, які застосовуються деякими країнами ЄС разом із Німеччиною та Нідерландами [16, с. 88]. Програми з енергозбереження в Україні здебільшого фінансуються банками на загальних умовах, оскільки немає надійних економічних стимулів, які б сприяли здешевленню фінансування, як із боку кредитних установ, так і з боку потенційних позичальників. Саме тому в Україні є великий потенціал із використання пільгового кредитування.

Важливим сучасним механізмом стимулювання використання альтернативних джерел енергії є залучення громадян до розвитку сфери відновлюваної енергетики,

поширеною формою якого є створення *енергетичних кооперативів* у Німеччині, Австрії, Данії, Нідерландах, Швеції. Стрімкий розвиток енергетичних кооперативів у зарубіжних країнах відбувається завдяки поєднанню ініціативи громадян, які прагнуть до «децентралізації енергетичних послуг», що зосереджені в руках великого бізнесу, та підтримці з боку держави, яка вирішує енергетичну проблему за рахунок стимулювання запровадження використання альтернативних джерел енергії. При цьому спеціальних законів про енергетичну кооперацію, наприклад, у Німеччині та Австрії немає. Натомість правовий статус енергетичних кооперативів регулюється загальними законами про кооперації та енергетичним законодавством. Порівняно з іншими організаційно-правовими формами ведення господарської діяльності в енергетичній сфері, енергетичні кооперативи мають низку таких переваг, як порівняна простота заснування і реєстрації, демократичний характер внутрішніх процедур, широка автономія у формуванні статутних документів, регулярний контроль із боку кооперативних союзів. Досвід європейських країн у створенні енергетичних кооперативів доцільно застосувати в законодавстві України, використовуючи адаптивні та гнучкі правові конструкції [17, с. 9].

Висновки. Нормативно-правове забезпечення використання альтернативних джерел енергії в ЄС полягає в ухваленні низки стратегічних програмних документів, Зеленої та Білої книг, дорожніх карт і директив, що утворюють надійну та успішну європейську політику стимулювання та підтримки розвитку енергетики з альтернативних джерел. Ключовими джерелами правового регулювання в цій сфері є директиви, які встановлюють обов'язки для держав стосовно результатів, яких необхідно досягти, залишаючи на розсуд національних органів влади вибір форм та засобів їх імплементації.

Наразі Національні Плани з розвитку альтернативних джерел енергії затверджені та виконуються в Німеччині, Франції, Італії та інших країнах-членах ЄС. Законодавством кожної з держав-членів ЄС визначено правові механізми, за допомогою яких здійснюється стимулювання їх використання. У європейській практиці немає певних уніфікованих підходів до формування національної енергетичної політики у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Найбільш поширеними правовими механізмами стимулювання використання альтернативних джерел енергії є такі: «зелений» тариф (feed-in tariff, FIT), преміум «зелений» тариф (feed-in premium, FIP), квотні зобов'язання з торговими «зеленими» сертифікатами, тендери й аукці-

они, а також інвестиційні гранти, пільгові кредити, податкові та митні пільги тощо.

Установлено, що механізм «зелених» тарифів уже зіграв свою позитивну роль на ринках багатьох європейських країн. Залежно від зростання конкурентоспроможності альтернативних джерел енергії, такі країни поступово відмовляються від них, скорочуючи розмір виплат або переходячи до більш ефективних механізмів стимулювання. Запровадження механізму преміум «зелений» тариф для підтримки виробників альтернативних джерел енергії в Україні є завчасним. Для його реалізації спочатку необхідний розвиток масштабних виробництв електроенергії на основі біомаси та малих гідроелектростанцій, які можуть швидко реагувати на зміну попиту на ринку електроенергії.

Видається перспективною для запровадження в Україні *системи квотування на базі «зелених» сертифікатів*. Вона дозволить ефективно вести облік та прогнозування альтернативної електроенергії та частково перекласти фінансове навантаження щодо її придбання на приватний сектор. Проте імплементації запровадження системи квотування в Україні має передувати перехідний етап із метою усунення ризиків для виробників альтернативної електроенергії, які вже отримали «зелений» тариф, а також для інвесторів.

Прогресивним механізмом підтримки альтернативних джерел енергії в ЄС є *система тендерів, аукціонів*. В Україні з 2019 року введено аукціони з розподілу квоти підтримки у виробництві електричної енергії з альтернативних джерел. За умови подальшого нормативно-правового вдосконалення цього механізму є всі підстави вважати саме цей механізм найефективнішим для стимулювання використання альтернативних джерел енергії в нашій країні.

До правових механізмів стимулювання, які успішно застосовуються в країнах ЄС, слід зарахувати також інвестиційні гранти, низьковідсоткові кредити з більш довгими періодами погашення кредитних коштів, податкові та митні пільги, які часто доповнюють основні механізми стимулювання. Доцільним для застосування в законодавстві України також є досвід європейських країн, який містить гнучкі правові конструкції щодо врегулювання відносин енергетичної кооперації. При цьому з метою збільшення ефективності в країнах ЄС механізми стимулювання використання альтернативних джерел енергії часто комбінуються. Такий досвід обов'язково повинен враховуватися при побудові вітчизняної моделі підтримки розвитку альтернативної енергетики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьміна М.М. Європейський досвід забезпечення розвитку альтернативної енергетики. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Сер. Економічна теорія та право. 2012. № 4 (11). С. 120–127.
2. Дакалов М.В. Нормативно-правовое регулирование использования возобновляемых источников энергии в ЕС. *Наука и бизнес: пути развития*. 2013. №1(19). С. 58–60.
3. Білоцький С.Д. Еволюція правового регулювання альтернативних (відновлюваних) джерел енергії в праві ЄС. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 6. С. 87–93.
4. Бенедик Я.С. Організаційно-правовий механізм міжнародного співробітництва у сфері використання відновлюваних джерел енергії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Харків, 2016. 21с.
5. Directive 2001/77/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 on the promotion of electricity from renewable energy sources in the internal electricity market. *Official Journal of the European Union*. 2001. L 283. P. 33–40. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:320032001L0077> (Last accessed: 08.01.2021) (*втратила чинність*).
6. Directive 2003/30/EC of the European Parliament and of the Council of 8 May 2003 on the promotion of the use of biofuels or other renewable fuels for transport. *Official Journal of the European Union*. 2003. L 123. P. 42–46. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32003L0030>. (Last accessed: 11.01.2021) (*втратила чинність*).
7. Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. 2009. L 140. P. 16–62. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32009L0028> (Last accessed: 14.01.2021).
8. Дороніна І.І. Інструменти державної підтримки використання енергії з відновлюваних джерел. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2020. Вип. 2. С. 47–55.
9. Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). *Official Journal of the European Union*. 2018. L 328. P. 82–209. URL: https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.328.01.0082.01.ENG (Last accessed: 17.01.2021).

10. Стоян О.Ю. Міжнародний досвід державного регулювання та стимулювання розвитку відновлювальної енергетики. *Вісник Чернівецького державного технологічного університету*. 2014. № 4 (76). С. 320–326.
11. Бабина О.М. Світовий досвід розвитку альтернативних джерел енергії. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. 2019. № 6 (111). С. 15–19.
12. Зарубіжна практика стимулювання розвитку поновлюваних джерел енергії та їх приєднання до електромереж енергосистем / Звіт. Київ : НЕК «Укренерго» Науково-технічний центр електроенергетики, 2012 р. 75 с.
13. Рибнікова Е.Ю. Господарсько-правове стимулювання використання відновлюваних джерел енергії в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2018. 20 с.
14. Гелетуха Г.Г. Аналіз механізмів стимулювання розвитку «зеленої» електроенергетики у Європейському Союзі. *Пром. теплотехніка*. 2011. Т. 33, № 5. С. 35–41
15. Платонова Є.О. Етапи розвитку законодавства у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. 2020. С. 251–255.
16. Кулик О.І. Способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії за законодавством України та Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 86–91.
17. Григор'єва Х.А. Аналіз законодавчого визначення енергетичного кооперативу. *Альтернативна енергетика: співпраця юридичної науки та бізнесу на шляху інноваційного розвитку*: зб. матеріалів круг. столу., 4 груд. 2020 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 6–9.